1977
يىل
ئاپرېل
№7 (9)
2 تىيىن
باھاسى

ياشىسۇن ئازاتلىق، دوستلۇق ۋەتىنى
-تەڭلىككە يول ئاچقان سوۋېت ئېلى!

بىزنىڭ ۋەتەن

چەت ئەللەردىكى ۋەتەنداشلار بىلەن
مەدەنىي ئالاقە باغلاش سوۋېت
«ۋەتەن» جەمئىيىتى قازاق
شۆبىسىنىڭ گېزىتى.

جانجان دىياردا

«كوكشى» پورتۇگالىيەدە. كوكشىتاۋ شەھىرىدىكى يېزا ئىگىلىك تەجرىبە ستانسىيەسى پورتۇگالىيەگە «كوكشى» ناملىق بىدىنىڭ ئۇرۇغىنى ئەۋەتتى. شىمالىي قازاقستاننىڭ ئىقلىم شارائىتىدا ئۆستۈرۈلگەن بۇ بىدە ئۇرۇغى سەل ئىلگىرى بولگارىيە، رۇمىنىيە، گېرمانىيە دېموكراتىك جۇمھۇرىيىتى، ئامېرىكا قوشما شتاتلىرى، موڭغول خەلق جۇمھۇرىيىتى قاتارلىق ئەللەرگىمۇ ئەۋەتىلگەن ئىدى.

«كوكشى» سوقىغا بەرداشلىق كېلىدۇ، ئاگرونومىيەلىك كۆتۈمى، مىنېرال ئوغۇتلارنى، سۇغۇرۇشنى تەلەپ قىلىدۇ.

قېرىنداش موڭغولىيەدىن كەلگەن بوتانىك ئالىملار قازاقستان پەنلەر ئاكادېمىيەسىنىڭ چوڭ بوتانىكا بېغىنى زىيارەت قىلدى. ئۇلار ئۇلان باتوردا بوتانىكا بېغىنى بەرپا قىلىش مەخسىتىدە قازاقستانلىق ھەمكەسىپلىرىنىڭ تەجرىبىسىنى ئۆگىنىش ئۈچۈن كەلگەن ئىدى.

جۇمھۇرىيەت پەنلەر ئاكادېمىيەسىنىڭ چوڭ بوتانىكا بېغى ئىلىمىزدىكى ۋە چەت ئەللەردىكى 472 ئىلمىي مەھكىمىلەر بىلەن ئالاقە باغلاپ تۇرىدۇ.

مەدەنىي خىزمەت ئاھالىغا. باھارنىڭ دەسلەپكى كۈنلىرىدە جامبۇل شەھىرىدىكى قازاق دراما تىياترىدا مەدەنىيەت خادىملىرىنىڭ كېڭەشمىسى بولۇپ، ئۇنىڭدا ئۇلۇغ ئوكتەبر سوتسىيالىستىك ئىنقىلاۋىنىڭ 60 يىللىقىنى مۇناسىپ كۈتۈۋېلىش يۈزىسىدىن مۇھىم ۋەزىپىلەر ئەتراپلىق مۇھاكىمە قىلىنىپ، تېگىشلىك قارار قوبۇل قىلىندى.

ھازىر مەزكۇر ئوبلۇستا 4 مىللىوندىن كۆپرەك كىتاپ فوندىغا ئىگە بولغان 500 گە يېقىن كىتاپخانا ئىشلەيدۇ، يۈز ئەللىككە يېقىن ئاۋتوكلۇب چارۋىچىلار ئاۋۇللىرىنى دائىم ئارىلاپ يۈرىدۇ. مەزكۇر كېڭەشمە قاتناشچىلىرى ئاھالىغا مەدەنىي خىزمەت كۆرسىتىشنى تېخىمۇ جانلاندۇرۇش چارىلىرىنى بەلگۈلىدى.

مۇزىكا دەرگاھىدا. بۇ دەرگاھتا ھېمىشەم شوخ كۈيلەر ۋە خوشال كۈلكىلەر ئاڭلىنىپ تۇرىدۇ. بۇ — رايونلۇق مۇزىكا مەكتىۋى. ئۇنىڭدا توقسەنگە يېقىن ياش سازەندە مۇزىكا ئالەمىدىكى ئەجايىپ سىرلارنى ئۆگىنىدۇ. مەشەدە چايكوۋسكىي، بېتخوۋېن، باخ، قۇرمانغازىنىڭ ئەسەرلىرى ئىجرا قىلىنىدۇ. ياش سازەندىلەرگە ساز ئۆگىتىپ، ئۆز قوللىرىدىن «ئۇچۇم قىلىشقا» بايان، پىيانىنو، دومبىرا ئوخشاش ساز ئەسۋاپلىرى بويىچە تەجرىبىلىك مۇتەخەسسىس مۇئەللىملەردىن ب. قوندىباييېۋا، ئا. مۇقاشېۋا، گ. ئىتېمگېنوۋا ۋە باشقىلار ئىجدىھاتلىق ئەمگەك قىلماقتا.

ماڭغىشلاق رايونى.

ئالمۇتىدىكى «قازاقستان» نەشرىياتى

سوۋېت دۆلىتىنىڭ 60 يىللىقىغا بېغىشلانغان ئەسەرلەر جۈملىسىدە، ئۇيغۇر يازغۇچىسى ۋە ژۇرنالىست مەشھۇر روزىيېۋنىڭ «ياڭلىۋاشتىن تۇغۇلغان ئۇيغۇر خەلقى» ناملىق كىتاۋىنى رۇس تىلىدا نەشر قىلدى.

10 مىڭ تىراژ بىلەن چىققان مەزكۇر ئەسەردە، مۇئەللىپ تارىخىي ماتېرىياللارغا ئاساسلانغان ھالدا ئۇمۇمەن ئۇيغۇرلارنىڭ ئۆتمۈشىگە خېلە توختىلىدۇ. ئاندىن سوۋېت ئۇيغۇرلىرىنىڭ ئىجتىمائىي-ئىقتىسادىي ھەم مەدەنىي ھاياتىدا ئوكتەبر ئىنقىلاۋىدىن كېيىن يۈز بەرگەن بۈيۈك ئۆزگىرىشلەر ھەققىدە تەپسىلىي ھېكايە قىلىدۇ.

ئەسەرنىڭ كۆپلىگەن سەھىپىلىرى ئۇيغۇرلاردىن چىققان سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ قەھرىمانلىرىغا، سوتسىيالىستىك ئەمگەك قەھرىمانلىرىغا، شۇنداقلا ئاتاقلىق سەنئەتكار، يازغۇچىلارغا بېغىشلىنىدۇ.

كىتاپتا ھەر خىل ساھالاردىن ئېلىنغان كۆپلىگەن رەسىملەر بېرىلگەن.

مەزكۇر كىتاپ ئۇيغۇر تىلىدا سەل ئىلگىرى نەشر قىلىنغان بولۇپ، كىتاپخانلار تەرىپىدىن سەمىمىي قارشى ئېلىنغان ئىدى.

سەنئەتچىلەر سەپىرى

مىللىي مەدەنىيىتىمىزنىڭ نەمۇنىلىرى چەت ئەللەردىمۇ دىققەتكە سازاۋەر بولماقتا. سەنئەت خەلقلەر ئارىسىدا دوستلۇقنى ۋە مەدەنىي ئالاقىنى مۇستەھكەملەش ۋاستىسى بولۇپ قالدى. ئۆتكەن يىلى كۈزدە ئىتالىيەنىڭ ساردىنىيە ئارالىدا سوۋېت ئىتتىپاقى مەدەنىيىتىنىڭ كۈنلىرى ئۆتكۈزۈلدى. ئۇنىڭغا قازاقستان سەنئەت ئەرباپلىرىنىڭ چوڭ بىر تۈركۈمى قاتنىشىپ مۇۋاپپەقىيەت قازاندى. كونسېرتلارغا قۇرمانغازى نامىدىكى خەلق ئەسۋاپلار ئوركېستىرى (باش دىرىژورى شامغون قاژىغالىيېۋ)، قازاقستان س س ر دۆلەت ناخشا- ئۇسۇل ئانسامبلىنىڭ ئۇسۇلچىلىرى، شۇنداقلا ئاتاقلىق سەنئەتچىلەردىن - سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ خەلق ئارتىستلىرى بىبىگۈل تولېگېنوۋا ۋە ئېرمېك سېركېباييېۋلار قاتناشتى.

بىز سامولىيوت بىلەن موسكۋادىن چىقىپ، رىم ئارقىلىق ساردىنىيەنىڭ مەركىزى كاليارى شەھىرىگە كەلدۇق. ئەتىسىلا تەلەپچان ئىتالىيەلىكلەر ئالدىدا ئۆز سەنئىتىمىزنى نامايىش قىلىشقا باشلىدۇق.

قازاق خەلقىنىڭ ئىپتىخارى- قۇرمانغازى ئوركېستىرى ئىجرا قىلغان قۇرمانغازى، دەۋلېتكېرېي كۈيلىرى، شۇنداقلا سوۋېت مۇزىكىسىنىڭ نەمۇنىلىرى تاماشىبىنلارنى بىردىنلا مەپتۇن قىلدى. «سېۋىل ساتراشى» ئوپېراسىنىڭ ئۇۋېرتيوراسى ئورۇنلانغاندا قىزغىن ئالقىشلار ياڭرىدى.

قازاقستان بۇلبۇلى- بىبىگۈل تولېگېنوۋانىڭ دىلرابا ناخشىلىرى ئىتالىيەلىكلەرنى قايىل قىلدى. بىبىگۈل دونىسېتتىنىڭ «لىرا» ئوپېراسىدىن لىرانىڭ كاۋاتىناسىنى، ئېرمېك «سېۋىل ساتراشى» ئوپېراسىدىن فىگارونىڭ كاۋاتىناسىنى ئېيتقاندا تاماشىبىنلار ئۇلارغا داۋاملىق ئالقىشلار ئەيلىدى.

مىللىي مۇزىكا مىراسلىرىمىزنىڭ ھەقىقىي ۋارىسلىرىدىن بولغان دومبىرىچىلار باقىت قارا بالىنا ۋە قارشىغا ئاخمېديارو ۋ، قوبۇزچى مىرۋېرت قالېكبايېۋا چالغان كۈيلەرنى زالدىكىلەر زوقلۇنۇپ تىڭشىدى.

بىر قېتىم ئۆزىرى شەھىرىدىكى مەركىزى مەيدانلارنىڭ بىرىدە كونسېرت قويدۇق. ئۇنىڭغا بەش مىڭچە ئادەم يىغىلدى. بۇ كونسېرتقا رىمدىكى سوۋېت ئەلچىخانىسىنىڭ ۋەكىللىرى كېلىپ، كونسېرتنىڭ ياخشى ئۆتكەنلىگى بىلەن بىزنى تەبرىكلىدى. ئىتالىيەدە بىز قازاقستان دېخانلىرىنىڭ مەملىكىتىمىزگە بىر مىلليارد پۇتتىن ئارتۇق ئاشلىق سېتىپ بەرگەنلىگىنى ئاڭلاپ ئىنتايىن خۇش بولۇشتۇق.

ئاندىن ئىتالىيەنىڭ جەنۇبى- شەرقىگە جايلاشقان قەدىمىي مەدەنىيەت مەركەزلىرىدىن بىرسى- بارى شەھىرىدە، ئىككى يېرىم مىڭ كىشىلىك ئوپېرا تىياتىرىدا ئىككى قېتىم كونسېرت بەردۇق. بىزنىڭ ماھىر سەنئەتچىلىرىمىز بۇ يەردىمۇ زور مۇۋاپپەقىيەت قازاندى. ناخشىچىلىرىمىز بىلەن ئۇسۇلچىلىرىمىز ئىتالىيە ناخشىلىرى بىلەن ئۇسۇللىرىنى مۇقامىغا كەلتۈرۈپ ئىجرا قىلدى.

رىدژىو كالابرىو شەھىرىدە بولغان تەنتەنىلىك كەچتە ئىتالىيە- س س س ر دوستلۇق جەمئىيىتىنىڭ ۋەكىللىرى بىزنىڭ ۋەتىنىمىز ھەققىدە، جۈملىدىن قازاقستان ھەققىدە، ئۇنىڭ مەدەنىي ھاياتىدىكى يۈكسىلىشلەر ھەققىدە ئېيتىشتى.

بارى شەھىرىدە بىزنىڭ ئارتىستلىرىمىز سانائەت ئورۇنلىرىدا، ئىشچىلار ئارىسىدا بولۇپ، ئۇلارغا كونسېرت كۆرسەتتى. بىبىگۈل ئىتالىيە تىلىدا ناخشىلار ئورۇنلىغاندا تاماشىبىنلار ئۇنىڭغا قىزغىن ئالقىشلار بىلەن سەمىمىي تەشەككۈر بىلدۈردى.

شۇنداق قىلىپ سەپىرىمىز ناھايىتى ئوڭۇشلۇق ئاياقلاشتى. بىز ئىتالىيە زېمىنىنى بۈيۈك سوۋېت خەلقىنىڭ ۋەكىللىرى، تىنچلىق، دوستلۇق جاكاچىلىرى سۈپىتىدە زىيارەت قىلىپ، ئانا ۋەتىنىمىزگە زور مەغرۇرلۇق ھېس- تۇيغۇلار ئىچرە قايتىپ كەلدۇق.

غەزىزە ژۇبانوۋا،

قازاقستان س س ر خەلق ئارتىسى، قۇرمانغازى نامىدىكى كونسېرۋاتورىيەنىڭ رېكتورى.

* * *

ئالمۇتا ئوبلۇسىدىكى «ئاقتېرەك» سوۋخوزىنىڭ دېخانلىرى ئەتىيازلىق تېرىلغۇنى ئەمۇنىلىك ئېلىپ بارماقتا. ھازىر مېخانىزاتورلار بۇ مەسئۇل ئىشنى قىسقا ۋاقىت ئىچىدە ئاياقلاشتۇرۇش ئۈچۈن تېخنىكىدىن ئۈنۈملۈك پايدىلانماقتا. مۇرات ئەشرىبېكوۋ، قىرغىزئەلى سۇلتانباييېۋ، كېڭەش ئالىمغوجاييېۋ ئوخشاش ئىلغارلار يەر ھايداش، ئۇرۇق چېچىش ئىشلىرىدە بىرىنچى ئورۇننى ئىگىلىدى.

سۈرەتتە: پولات تۇلپارلارنى مۇكەممەل ئىگەللىگەن ئەمۇنچى دېخانلار ئۆز ئەمگىكىنىڭ خۇلاسىسىنى چىقارماقتا.

* * *

سالامەتلىك ساقچ

تورېكېلدى شارمانوۋ،
قازاقستان س.س.ر سالامەتلىكنى ساقلاش مىنىستىرى.

پادشا روسسىيەسىدە خەلق سالامەتلى-
گىنى ساقلاش ئەھۋالى قانداق بولغانلىقىغا
نەزەر تاشلىساق، ئېچىنارلىق مەنزىرە گەۋ-
دىلىنىدۇ. بۇنىڭغا بىرلا مىسال كەلتۈرسەك
كۇپايە. ۋېرنىي (ھازىرقى ئالمۇتا) شەھىرى-
دە ئىنقىلاپقىچە 25 مىڭ ئاھالە ئۈچۈن
بار- يوقى ئون بەش ئورۇنلۇق كۈملاش
تامدىن ياسالغان بىرلا ئاغرىقخانا خىزمەت
قىلاتتى. ئۇنىڭدا بىر دوختۇر ۋە ئۇنىڭ
دورا- دەرمەك ساتىدىغان بىرلا ياردەمچى-
سى بولاتتى.

سوۋېت ھاكىمىيىتى دەۋرىدە ھوكۇمەت-
نىڭ ئاتالارچە غەمخورلىقى نەتىجىسىدە
سالامەتلىكنى ساقلاش خىزمىتى تۈپ ئاساسى
بىلەن ياخشىلىنىپ كەتتى. بۇ خۇسۇستا
جۇمھۇرىيىتىمىز مىسالىغىلا مۇراجەت قى-
لىپ باقىلى. بۈگۈن قازاقستاندا سالامەتلىك-
نى ساقلاشنىڭ ماددىي تېخنىكا بازىسى بار-
لىققا كەلدى. ھازىر بەش مىڭدىن كوپرەك
ئالدىن- ئالا داۋالاش مۇئەسسىلىرى، جۇم-
لىدىن 19 ئوبلۇسلۇق، 160 دىن ئوشۇغراق
شەھەرلىك ئاغرىقخانىلار، ئۆپكە ئاغرىقىنى
داۋالايدىغان 190 ئاغرىقخانا ۋە دىسپانسېر،
218 مەركىزىي، رايونلۇق، مىڭدىن كوپ ئۇ-
چاستكىلىق ۋە يېزا ئاغرىقخانىلىرى بىلەن
شىپاخانىلىرى ئاھالىگە ھەقسىز خىزمەت قىل-
ماقتا. ئاندىن تېرە، ئۈچەي، ئىچكى كىسەل-
لەر بىلەن ئاياللار ئاغرىقلىرىنى داۋالايدى-
غان، قان قۇيۇدىغان ئورۇنلار، تۇغۇتخانى-
لار خەلققە شىپابەخش ئەتمەكتە. پەقەت
ئوتكەن توققۇزىنچى بەش ژىللىقنىڭ ئوزى-
دىلا سالامەتلىكنى ساقلاش ئورۇنلىرىنى سې-
لىشقا ئۈچ يۈز مىللىوندەك سوم خىراجەت
قىلىندى. ھازىر ئاغرىقخانىلاردا ھەر ئون مىڭ
كىشىگە 124،6 ئورۇندىن توغرى كېلىدۇ.

ئانىلار بىلەن بالىلارنىڭ سالامەتلىكىنى
ساقلاشقا ئالاھىدە كوڭۇل بولۇنمەكتە. مەخ-
سۇس ئىلمىي- تەتقىقات ئىنستىتۇتلىرى،
مىڭلىغان بالىلار دوختۇرلىرى ئىشلەپ تۇر-
ماقتا. ھازىر سەككىز ئوبلۇستا، 46 شە-
ھەردە بالىلار ئاغرىقخانىلىرى، 48 تۇغۇت-
خانا بار. ئاغرىقخانىلاردا بالىلار ئۈچۈن 21
مىڭ ئورۇن، تۇغۇتخانىلاردا 22 مىڭدىن
ئارتۇق ئورۇن بار. بۇ- چوڭ مۇۋاپپەقى-
يەت، ئەلۋەتتە. جۇمھۇرىيىتىمىزدە 60
بالىلار ساناتورىيىسى ئىشلەۋاتىدۇ. بۇلار-
نىڭ ھەممىسى بوۋاقلار بىلەن تۇغۇتلۇق
ئاياللارنىڭ سالامەتلىكىنى ھىمايە قىلىشنىڭ
چوڭ ئامىلىدۇر.

داۋالاش مۇئەسسەسىلىرىنى ھازىرقى زا-
مان تىبابەتچىلىك تېخنىكىسى بىلەن جاب-
دۇقلاشقا ئالاھىدە ئېتىۋار بېرىلمەكتە. مانا
موشۇ مەخسەت ئۈچۈن يېڭى بەش ژىللىق-
تا 125 مىللىون سوم پۇل سەرپ قىلىن-
ماقچى. شۇنداقلا ھازىر قازاقستاندا 129
«ئوپتىكا» ماگازىنى، دورا ياساش فابرى-
كىسى، بىر يېرىم مىڭغا يېقىن ئاپتېكا بار. ئۇنىڭ
ئىچىدە يېزىلاردا توققۇز يۈزگە يېقىن
ئاپتېكا ئەمگەكچىلەر ئۈچۈن خىزمەت قىلىدۇ.

تېز ياردەم بېرىش ستانسىيەلىرىنىڭ
تارمىغى بارغانسېرى كەڭەيمەكتە. مۇنداق
مۇئەسسەلەرنىڭ سانى شەھەرلەردە ژى-
گىرمە توققۇزغا يەتكەن بولسا، يېزىلاردا
ئىككى يۈزدىن ئېشىپ كەتتى. ئويۇقسىز
بېتاپ بولۇپ قالغانلارغا دەرھال ياردەم
بېرىدىغان مەخسۇس بىرگادىلار قۇرۇلغان.
ئۇلارنىڭ قارىمىقىدا مەخسۇس يېنىك ماشى-
نىلار ۋە مەخسۇس سامالىيوتلار بار. ھەممە
ئوبلۇس مەركەزلىرىدە، جۇملىدىن ئالمۇتىدا
سانىتارىيە ئاۋىئاتسىيەسى ئىشلەپ تۇرىدۇ.
ئۇلار كوپىنچە ژىراقتىكى ئاجىزلارغا ۋە جا-
راھەتلەنگەنلەرگە دەرھال ياردەم كورسىتىدۇ.

ئاغرىقنىڭ ئالدىنى ئېلىش- سوۋېت تې-
بى پەنىنىڭ، شۇنداقلا ئىنسان ھاياتىنىڭ
ساقچىلىرى بولغان دوختۇرلارنىڭ مۇقەد-
دەس بۇرچىدۇر. موشۇ ئىشنى ئەمەلگە
ئاشۇرۇش مەخسىتىدە جۇمھۇرىيەتتە ژۇ-
قۇملۇق ئاغرىقلارغا قارشى كۈرەش قىلىدىغان
مەخسۇس ئېپىدېمىيە ستانسىيەلىرى، ئۈچۈنچى
مى ئىنستىتۇتى قۇرۇلغان. ئۇ-
لارنىڭ ئاساسىي خىزمىتى- ئاغرىقنىڭ ئال-
دىنى ئېلىش چارىلىرىنى قوللىنىش، ھەممە
يەردە بىردەك تازىلىق ساقلاشنى، ئىچىلى-
دىغان سۇ، ئوزۇق- تاماق، تۇرالغۇ ئوي،
ئىش ئورۇنلىرىنىڭ تەلەپكە لايىق بولۇشىنى
تەمىنلەشتىن ئىبارەت. موشۇنداق چارە-
تەدبىرلەر نەتىجىسىدە، ئوتمۇشتە خەلق
ئارىسىدا كوپ تارالغان ۋابا، بەزگەك، كې-
زىك، دىزېنتېرىيە، كوز ئاغرىقلىرى پۈتۈن-

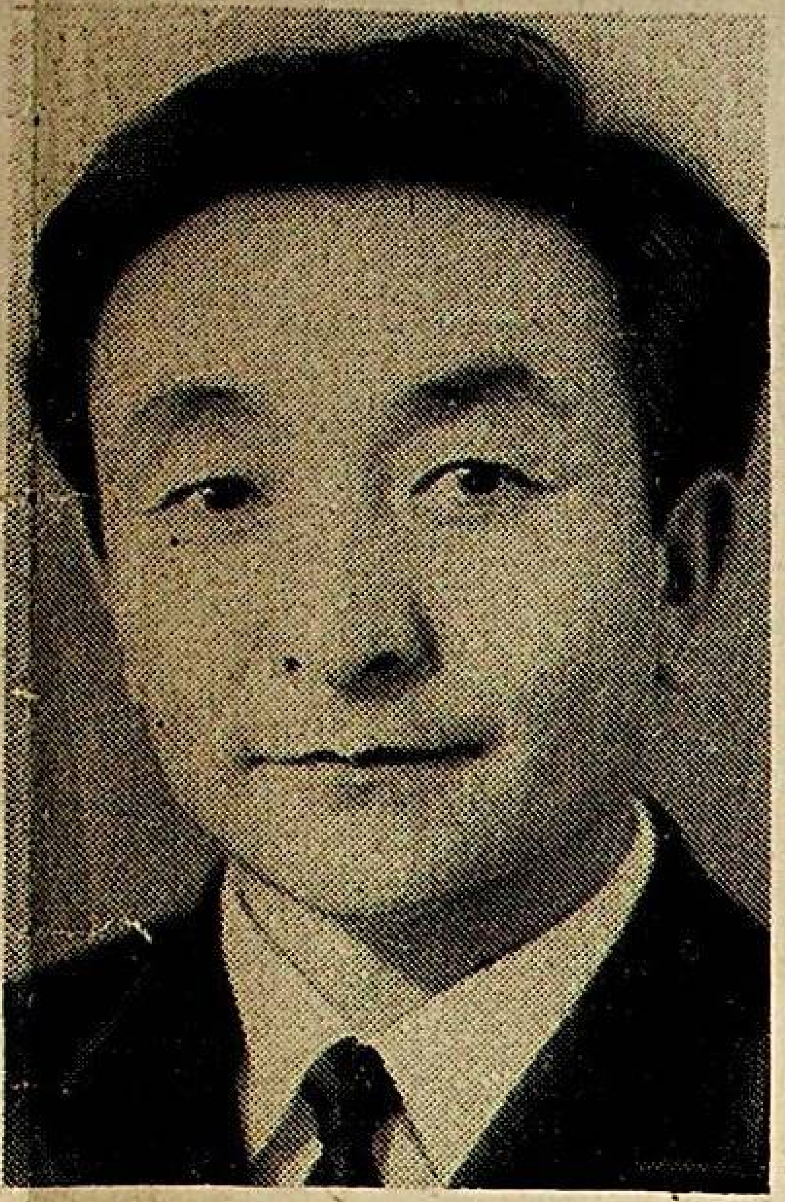

لەي ئۆگىتىلدى، شۇنداقلا قىزىل، كوك يۆ-
تەل، چېچەك ئوخشاش ژۇقۇملۇق ئاغرىق-
لارمۇ كام ئۇچرايدىغان بولۇپ كەتتى.

قازاقستان ھەقىقەتەن تىببىي پەنىنىڭ
مەركىزىگە ئايلىنىۋاتىدۇ. بۇرۇن بىرمۇ تىب-
بىي ئالىمى بولمىغان ئولكىدە ھازىر تورت
مىڭدىن كوپرەك ئىلمىي خادىم ۋە ئوقۇي-
قۇچىلار ئىشلەۋاتىدۇ. ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى
بىر مىڭ يەتتە يۈز نەپەر پەن كاندىداتى
ۋە 169 نەپەر پەن دوكتورى بىزنىڭ پەخ-

ئەگەر ساقسىز بولۇپ قالسىڭىز...

بىزنىڭ جەمىيىتىمىزدە «ھەممە نەرسە
ئىنسان ئۈچۈن، ئىنسان بەختى ئۈچۈن» دې-
گەن قەتئىي قانۇن- قائىدە رەسمىيلىشىپ
كەتكەن. سوۋېت دوختۇرلىرى ئەشۇ قائى-
دىنى ئەمەلگە ئاشۇرغۇچىلاردىندۇر. بىز
دوختۇرلارنى سالامەتلىك ساقچىسى دەيمىز.
ھوكۇمىتىمىز بولۇپمۇ يېزا ئاھالىسىنىڭ
سالامەتلىكىنى ساقلاشقا ئالاھىدە ئېتىۋار
بېرىپ، غەمخورلۇق قىلىپ كەلمەكتە. بۇنى
ئوز تەجرىبىمىزدىن ئېنىق كورەلەيمىز.
ئىلگىرىلەردە پۈتكۈل تالدىقورغان تەۋەسى-
دە دوختۇرنىڭ ئوزى تۇرماق سوزىمۇ
يوق ئېدى. قارابۇلاق ۋە چۇبار بويىدا
ياشىغان ئەل ئارىسىدا ئولۇم- ژىتىم كوپ
بولاتتى. سوۋېت ھوكۇمىتى كوزىمىزنى
ھەممىگە ئاچتى، دەيدۇ بوۋايلار، مانا ئەن-
دى بولسا، يېزىمىزدا ئاغرىقخانا پەيدا بو-
لۇپ، دوختۇرلار ئاھالىنىڭ ئەڭ يېقىن دوس-
تى، ھەمراسى ۋە غەمخورچىسى بولۇپ
قالدى. رايون مەركىزى قارابۇلاق يېزىسىدا
ئازادە، چوڭ ئاغرىقخانا بىناسى قەد كوتەردى.
275 ئورۇنلۇق يورۇق بولمىلەردە ئاغرىق-
لار ئۈچۈن ھەممە شەرت- شارائىتلار يارى-
تىلغان. رايونىمىزدا 59 دوختۇر، 80 فېلد-
شېر، 178 ھەمشىرە ئىشلەيدۇ. ھەر قايسى-
سى 75 ئورۇنلۇق يېڭى ئۈچ ئۇچاستكىلىق
ئاغرىقخانىنىڭ بىرى چۇبار يېزىسىدا. چۇبار
دېسە كىم بىلمەيدۇ دەيسىز! ئۇ ھەر تە-
رەپلىمە تەرەققىي ئەتكەن مىللىونېر كول-
خوزنىڭ مەركىزى بولۇپ، كوچىلىرى رەت-
لىك، شەھەر تىپىدىكى قۇرۇلۇشلىرى بىلەن
دىققەتنى جەلىپ قىلىپ تۇرىدۇ. دېخان،
چارۋىچى ياكى مېخانىزاتورنىڭ تاۋى يوق
بولۇپ قالسا، مانا مەشەگە كېلىپ داۋالى-
نىدۇ. ئاغرىقخانىنىڭ باش دوختۇرى نۇرتاي
كاتكېنوۋ كىشىلەرگە ساداقەتلىك خىزمەت
قىلىدۇ. بۇ يەردىكى دوختۇرلارنىڭ ھەممى-
سىلا تەجرىبىلىك، شىپا قوللۇق كىشىلەر.

رايوندا ژىراق- يېقىندىكىلەرگە دەرھال
ياردەم بېرىپ تۇرىدىغان 32 فېلدشېرلىك،
پۇنكت بار. نوۋەتچى دوختۇرلا- قىش
پەسلىدە قويچىلار ئارىسىدا بولۇپ، ئۇلار-
نىڭ سالامەتلىكىنى كۈزىتىدۇ. 45 ئورۇن-
لۇق تۇغۇتخانىدا ھامىلدارلارغا لازىم تىب-
بىي ياردەمنىڭ ھەممىسى كورسىتىلىدۇ. بۇ-
رۇن رېنتگېنگە چۈشىرىش ئۈچۈن ئاغرىق-
لارنى شەھەرگە توشاتتۇق. ھازىر رايون-
لۇق ئاغرىقخانىدا رېنتگېن كابىنېتى ئېچىلدى.
ئاۋتوماشىنىغا ئورۇنلاشتۇرۇلغان كوچمە
رېنتگېن كابىنېتى ژىراقتىكى ئاھالە ئۈچۈن
خىزمەت قىلىدۇ.

رايونلۇق ئاغرىقخانىنىڭ ئوزىدىلا ئون-
سەككىز تېز ياردەم ماشىنىسى ئىشلەيدۇ.
ئۇلار ھەر قانداق ۋاقىتتا رايون ئاھالىسى
ئۈچۈن خىزمەت قىلىشقا تەييار. ژىلدا ئىك-
كى قېتىم- باھار ۋە كۈز پەسلىدە دوختۇر-
لار موشۇ ماشىنىلار بىلەن ژىراق- يېقىندى-
كى ئەمگەكچىلەر ئارىسىدا پروفىلاكتىكا
ئىشلىرىنى ئېلىپ بارىدۇ.

ژۇقۇملۇق كېسەللەرگە قارشى كۈ-
رەش قىلىدىغان سانىتارلىق پۇنكتىمۇ ئىش-
لەپ تۇرىدۇ. بۇنداق چارىلار ياخشى نەتى-
جە بەرمەكتە. خەلق تۇرمۇشىنىڭ ژىلدىن-
ژىلغا ياخشىلىنىپ بېرىشىمۇ ئادەملەرنىڭ
ساغلام ياشىشىغا ئىجابىي تەسىر كورسەتمەكتە.

رايونىمىزدا يەتمىش مىڭغا يېقىن ئاھالە
ياشايدۇ. ئۇلارنىڭ ھەممىسى ھەقسىز داۋا-
لىنىدۇ. مەركىزىي ئاغرىقخانىمىز ئاغرىقنىڭ
بارلىق تۈرلىرىنى داۋالاش ئىمكانىيىتىگە
ئېگە. مەزكۇر ئاغرىقخانا ئوزىنىڭ نەمۇنىلىك
ئىشلىرى بىلەن ئىتتىپاقتىكى تەجرىبە مەك-
تەپلىرىنىڭ بىرى بولۇپ قالدى.

رايونلۇق ئاغرىقخانا ۋە ژىراق- يېقىندى-

2. تالدىقورغان ئوبلۇسى چۇبار يېزىسىنىڭ مەركىزىدىكى ئۇچاستكىلىق ئاغرىقخانا بىناسىنىڭ تاشقى كۆرۈنۈشى.

رەقەملەر ۋە فاكتلار

جۇمھۇرىيەتتە 1913- ژىلى 196 دوخ-
تۇر بار بولغان بولسا، ھازىر ئۇلارنىڭ سانى
قىرىق مىڭدىن ئېشىپ كەتتى. قازاقستان
ئاغرىقخانىلىرىدىكى ئورۇن سانى ئاۋستىرىيە،
ئامېرىكا قوشما شتاتلىرى، فرانسىيە كەبى
ئەللەردىكىگە قارىغاندا خېلىلا كوپ.

* * *

جۇمھۇرىيەتتە بەش تىببىي ئىنستىتۇت،
دوختۇرلارنىڭ بىلىمىنى مۇكەممەللەشتۇرۇش
ئىنستىتۇتى، بىر نەچچە تىببىي بىلىم يۇرت-
لىرى بار. تىبابەتچىلىك پەنىنى رىۋاجلاندۇ-
رۇشقا ئا. سىزغانوۋ، ئى. قاراقۇلوۋ، س.
قارىنبايېۋ كەبى ئالىملار چوڭ ھەسسە
قوشتى.

* * *

بۈگۈنكى كۈندە قازاقستاندا يۈز ئات-
مىش توققۇز تىببىي پەنلىرىنىڭ دوكتورلىرى
ۋە پروفېسسورلار خىزمەت قىلماقتا. ئۇلار-
نىڭ ئارىسىدا ك. شۋاكوۋ، ك. ئوتېگېنوۋ،
ق. مىرزالىيېۋا، س. ئۇغمانوۋ، س. بالمۇ-
قانوۋ، ر. ساتبايېۋا، ئا. سۇلېيمېنوۋ، ئى.
تېرلىكبايېۋ، م. فارىزوۋ، ر. ماقاشېۋا، ئۇي-
غۇرلاردىن چىققان تىببىي پەنلىرىنىڭ دوك-
تورى، پروفېسسور ساھىپجامال قارابايېۋا
كەبى تونۇلغان ئالىملار بار.

* * *

كېيىنكى ژىللاردا قازاقستاندا سالامەتلىك-
نى ساقلاشنىڭ يېڭى- يېڭى مۇئەسسىلىرى
ئېچىلدى. مەسىلەن، قاراغاندا ۋە ئالمۇتىدا
مەسلىھەت- كېڭەش بېرىدىغان ئاغرىقخانىلار،
س.س.س.ر تىببىي پەنلىرى ئاكادېمىيەسى ئانام
ئىنستىتۇتىنىڭ شوبىلىرى، قۇرۇلدى.

* * *

يېڭى تۇغۇتلۇق ئاياللار بەلگۈ-
لەنگەن 112 كۈن دەم ئېلىشتىن تاش-
قىرى، بوشانغاندىن كېيىن بالا بىر ياشقا
تولغىچە ماناشى ساقلانغان ھالدا ئۇيدە
پەرزەنت تەربىيىسى بىلەن بەنت بولىدۇ.

رىمىزدۇر. ئۇلار ئىلمىي- تەتقىقات ئىنستىتۇتلىرىدا ۋە ئالىي ئوقۇش يۇرتلىرىدا پائال ئەمگەك قىلىۋاتىدۇ. قازاقستاننىڭ كورنەكلىك تىببىي ئالىملىرى سوۋېت ئىتتىپاقىغا، شۇنداقلا چەت ئەللەرگىمۇ تونىلىپ، تىبابەتچىلىك پەنىگە چوڭ ھەسسە قوشۇۋاتىدۇ. ھازىر جۇمھۇرىيەتتە قىرىق مىڭدىن كوپرەك دوختۇر، يۈز ئوتتۇز مىڭدىن كوپ ئوتتۇرا دەرىجىلىك بىلىمگە ئىگە تىببىي خادىملار خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلماقتا. مۇنداق ئېيتقاندا، ھەر ئون مىڭ ئادەمگە ژىگىرمە يەتتە دوختۇر، توقسەن بىر ئوتتۇرا بىلىملىك تىببىي خادىم توغرى كېلىدۇ. بۇ ھەقىقەتەنمۇ چوڭ مۇۋاپپەقىيەتتۇر.

سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ چەت ئەللەر بىلەن پەن- تېخنىكا ساھاسىدىكى ئوز- ئارا ھەمكارلىقىغا مۇۋاپىق قازاقستاننىڭ سالامەتلىكنى ساقلاش مۇئەسسىلىرىمۇ چەت ئەللەر بىلەن يېقىن مۇناسىۋەت باغلاپ تۇرىدۇ. مەسىلەن، قازاقستان دوختۇرلىرى لىۋىيە، سومالى، ئالجىر، ئاۋغانىستان، سۇدان، ئىنگېرىيە قاتارلىق ئەللەردە بولۇپ، ئۇ يەردە تىببىي خىزمەتنى يولغا قويۇشقا يېقىندىن ياردەملەشتى. موشۇ كۈنلەردە جۇمھۇرىيەتنىڭ ئونلىغان تىببىي مۇتەخەسسىسلىرى چەت ئەللەردە خىزمەت قىلىۋاتىدۇ.

سالامەتلىكنى ساقلاش ئىشىنىڭ ئىستىقبالىغا كېلىدىغان بولساق، موشۇ بەش ژىللىقنىڭ ئوزىدىلا ئۈچ ئوبلۇسلۇق، ئون ئىككى كوپ تارماقلىق شەھەرلىك، 53 رايونلۇق ئاغرىقخانا ۋە باشقىمۇ بىر قاتار مۇئەسسىلەر سېلىنماقچى.

سوۋېت ئىتتىپاقىدا، جۇملىدىن قازاقستاندا ئاغرىقنىڭ ئالدىنى ئېلىشقا، ئۇنى تامامەن تۈگىتىش ۋە ئازايتىش، تېز تارقىلىدىغان ژۇقۇملۇق ئاغرىقلارنى يوقىتىش، ئىنسان ئومرىنى ئۇزارتىش ئوخشاش مۇھىم چارىلار تېخىمۇ كوپرەك ئەمەلگە ئاشۇرۇلغۇسى.

شەھەر ۋە يېزا ئاھالىسىنى داۋالاشنىڭ بارلىق تۈرلىرىنى تېخىمۇ مۇكەممەللەشتۈرۈش مەخسەتلىرىدە تىببىي مۇئەسسەلەرنى ھازىرقى زامان ئاپپاراتۇرىسى بىلەن تولۇق تەمىنلەش، بارلىق ئاھالىنى دىسپانسېر ئارقىلىق ئالدىن ئالا كورۈپ تەكشۈرۈش ئىشلىرى كوزدە تۇتۇلماقتا. يېقىن كەلگۈسىدە ئەمگەكچىلەر ساناتورىيەلىرىدىمۇ تېكىن داۋالىنىدىغان بولىدۇ.

خەلق سالامەتلىكىنى ساقلاشتا ئاممىۋىي تەن- تەربىيە ھەرىكىتىنى تېخىمۇ رىۋاجلاندۇرۇشنىڭمۇ ئەھمىيىتى چوڭدۇر. مانا شۇڭلاشقا بارلىق بالداقلاردىكى ئوقۇش يۇرتلىرىدا، كارخانىلاردا، ساناتورىيە، دەم ئېلىش ئويلىرىدە تەن- تەربىيە مەجبۇرىي تەدبىر بولۇپ قالدى. بىزدە ئوسمۇرلەرمۇ، ياشانغانلارمۇ سپورت بىلەن شۇغۇللىنىدىغان بولۇپ كەتتى.

سوۋېت ئادەملىرىنىڭ سالامەتلىكىگە غەمخورلۇق قىلىش ئىنتايىن مۇھىم ئىجتىمائىي چارىلەرنىڭ بىرى، بۇنى بىز دوختۇرلار، ئوزىمىزنىڭ قۇتلۇق، مۇقەددەس، شەرەپلىك ئىنسانىي بورچىمىز دەپ بىلىمىز.

ۋەتىنىمىز خەلقلىرى ۋە پۈتكۈل ئىلغار ئىنسانىيەت مۇناسىپ كوتۈۋېلىشقا تەييارلىنىۋاتقان مەيرەم- ئۇلۇق ئوكتەبرنىڭ شانلىق ئاتمىش ژىللىقى يېقىنلاشماقتا. خەلق سالامەتلىكىنى ساقلاشتا قازاقستاندا ئەمەلگە ئاشۇرۇلغان ئىنتايىن مۇھىم چارە- تەدبىرلەر قازاق خەلقىنىڭ ئىجتىمائىي ھاياتىدا يۈز بەرگەن بۈيۈك ئوزگىرىشلەردىندۇر.

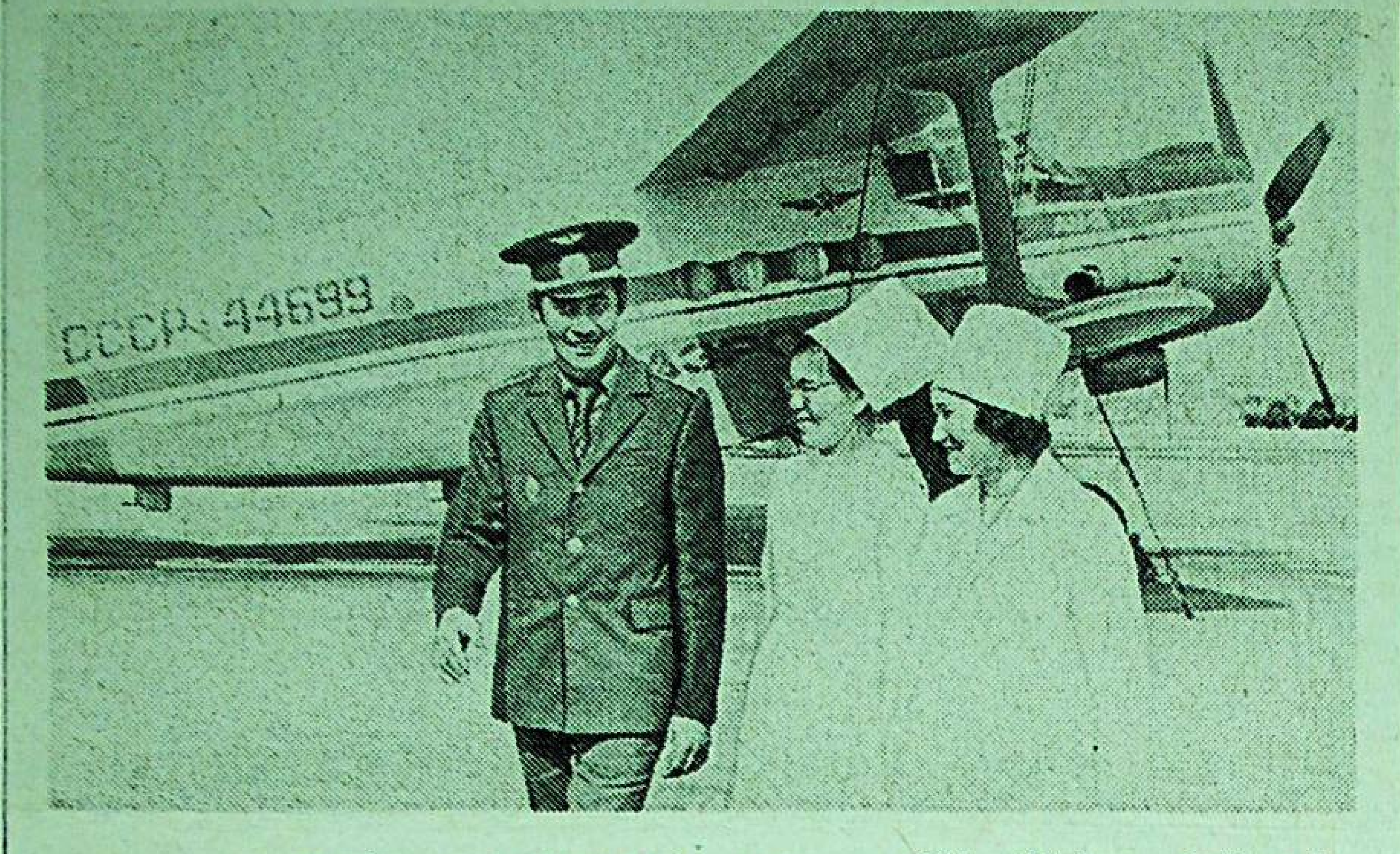

4. ژىراقتىكى ئوتارلاغا ساماليوت بىلەن ئاتلىنىۋاتقان تىببىي خادىملار.

شىپا قوللۇق دوختۇر

ئوتكەن ژىلقى قازاقستان مىللىاردىدا ئالمۇتا تىببىي خادىملىرىنىڭمۇ ھەسسىسى بار. شۇلار ئارىسىدا بىر توپ ھەر خىل ساھا بويىچە دوختۇرلار كوكچېتاۋغا ئاتلاندۇق. مەخسىتىمىز- ئۇ يەردىكى ئاشلىق ژىغىشتۇرۇۋاتقان دېخانلار ۋە مېخانىزاتورلارغا تىببىي ياردەم كورسىتىش.

مېھماندوس كوكچېتاۋلىقلار بىزنى قۇچاق يېيىپ كۈتۈۋالدى. بۇ يەرنىڭ تەبىئەت مەنزىرىسى گۈزەل، ئادەملىرى ئىشلەمچان ئىكەن. ئەينە شۇ ھەر خىل كەسىپ ئىگىلىرىگە خىزمەت قىلىشقا مۇيەسسەر بولدۇق.

بىر كۈنى ئىشىمنى تاماملاپ بولۇشۇمغا يېقىن:

—ئەسسالامۇئەلەيكۇم!— دېگەن خوش ئاۋاز قۇلىقىمغا ئاڭلاندى.

بېشىمنى كوتىرىۋېدىم، ئالدىمدا ئېگىز بويلۇق، قارا كوزلىرى ماڭا مېھىر بىلەن قاراپ تۇرغان ئاق خالاتلىق ژىگىت تۇرۇپتۇ. ئۇنىڭ كەينىدىن باش دوختۇر كىرىپ كەلدى.

—تونۇشۇپ قويۇڭلار، ئاغرىقخانىمىزدىكى ئۇرولوگىيە بولۇم باشلىقى كىم ئابدۇللا ئوغلى ئازىمەتوۋ، ئوزى ئەسلى سىزنىڭ ژۇتدىشىڭىز، ئالمۇتىلىق، مىللىتى ئۇيغۇر،— دېدى ئاغرىقخانىنىڭ باش دوختۇرى بولات جانادىلوۋ سەممىيەتلىك بىلەن بىزنى تونۇشتۇرۇپ.

شۇ كۈندىن باشلاپ كەسپداش كىم بىلەن ئىشلەپ پات- پاتلا پىكىر ئېلىشىدىغان بولدۇق. كوكچېتاۋدا ئەمگەك قىلىپ، كىشىلەر ھورمىتىگە سازاۋەر بولغان ژۇتدىشىمنىڭ ئەمگەك پائالىيىتىگە قىزىقتىم. چۈنكى ئاغرىقخانىدا داۋالىنىۋاتقان ئاغرىقلار، شۇنداقلا ئاغرىقخانا كوللېكتىۋىدىن ئازىمەتوۋ شەنىگە ئېيتىلىۋاتقان ئىللىق سوزلەرنى، تەشەككۇرلەرنى ئۇرغۇن ئاڭلىدىم.

—كىم ئوز ئىشىغا چىن دىلىدىن بېرىلگەن، پۇختا مۇتەخەسسىس. ئۇ ياخشى ئىشى ئارقىلىق ئوبلۇسقا تونۇلغان دوختۇر. بىز ئۇنى ئىلمىي دەرىجىگە ئىگە بولمىغان ئالىم، دەپ سانايمىز،— دەيدۇ باش دوختۇر جانادىلوۋ.

بۇنىڭدىن چارەك ئەسىر ئىلگىرى كىم ئابدۇللا ئوغلى ئالمۇتا تىببىي ئىنستىتۇتىنى تاماملاپ، يوللىنىما بىلەن كوكچېتاۋغا كەلگەن ئىكەن.

—مەن ئوزەمنىڭ ئىش پائالىيىتىمنى موشۇ يەردە باشلىدىم. بىرىنچى قېتىم ئوز ئالدىمغا، ئۇستازلارسىز خىزمەت قىلدىم. بۇ مېنىڭ بىرىنچى قەدىمىم بولدى. ئادەملەر مېنىڭ ئەشۇ قەدىمىمگە ئىشەش بىلەن قارىدى. تۇغۇلۇپ ئوسكەن ژۇتۇمنى سېغىنغاندا، ئۇ يەرگە بېرىپ نان- تۇزىدىن دەم تېتىپ كېلىمەن. ماڭا ئۇ يېڭى ئىلھام، كۈچ- قۇۋۋەت بېغىشلايدۇ،— دەيدۇ كىم ئابدۇللا ئوغلى مەمنۇنلۇق بىلەن.

ھەقىقەتەنمۇ ئادەم ئۈچۈن ئوزىنىڭ ئىشقى چۈشكەن ئىشتا مۇۋاپپەقىيەت قازىنىشتىن ئوشۇق خوشاللىق بولۇرمۇ. كىم ئازىمەتوۋ ئوز مۇتەخەسسىسلىكى بويىچە ئالمۇتا، موسكۋا شەھەرلىرىگە بېرىپ، بىلىمىنى ئاشۇردى، تەجرىبىلىك مۇتەخەسسىسلەردىن تەلىم ئالدى. ئۇنىڭ شىپالىق قوللىرىدا ناھايىتى مۇرەككەپ ئوپېراتسىيەلەر مۇۋاپپەقىيەتلىك ئاياقلىشىدۇ. ئەينە شۇ ئۇرغۇنلىغان ئادەملەردىن بىرى ت. دولەتبېكوۋ مۇنداق دەيدۇ:

—مەن ناھايىتى ئېغىر بورەك ئاغرىقىغا دۇچار بولۇپ ئاغرىقخانىغا بىھوش ھالەتتە كەلتۈرۈلدۈم. دوختۇر كىم ئازىمەتوۋ مېنى كورۈپلا بورىكىمدە تاش بارلىقىنى، ئۇنى ئوپېراتسىيە قىلىش ئارقىلىق ئېلىپ تاشلاش كېرەكلىكىنى ئېيتتى. ئوپېراتسىيەدىن كېيىن دوختۇر ماڭا بورىكىمدىن ئېلىنغان تاشنى كورسەتتى. شۇ ۋاقىتتىن بېرى ئون ژىل ئوتتى، ھازىر ئەمگەكتىن قولۇم ئۈزگىنىم يوق. قولى يېنىك دوختۇر كىم ئابدۇللا ئوغلىغا چوڭ ئۇتۇقلار تىلەيمەن.

س س س ر سالامەتلىكنى ساقلاش ئەلاچىسى، بىر نەچچە مېداللار بىلەن مۇكاپاتلانغان ك. ئازىمەتوۋنىڭ قىلىۋاتقان ئەمگىكىنى ژۇقۇرى باھالىغان ھوكۈمىتىمىز 1975- ژىلى ئۇنى ئەمگەك قىزىل تۇغى ئوردېنى بىلەن تەغدىرلىدى. ئۇنىڭ ئەمگىكىگە بېرىلگەن بۇ ژۇقۇرى باھا ئاق خالاتلىق سالامەتلىك ساقچىسىنى تېخىمۇ چوڭ مۇۋاپپەقىيەتلەرگە باشلايدۇ.

ئابدۇلھېمىت تايىروۋ،
ئالمۇتا ئىلمىي خادىملار پولىكلىنىكىسىنىڭ دوختۇرى.

3. ئاغرىقلارنى مەخسۇس قۇراللار بىلەن جابدۇقلانغان ماشىنا ئىچىدىمۇ قوبۇللاش مۇمكىن.

سۈرەتتە: تالدىقورغان ئوبلۇسلۇق ئاغرىقخانىنىڭ باش دوختۇرى شايكېن ئاخمېتجانوۋ.

كى تىببىي پۇنكتلار بېتاپ بولۇپ قالغان كىشىلەرنى ئوز ۋاقتىدا قوبۇل قىلىپ، ئۇلارغا زامانىۋىي تەلەپ دەرىجىسىدە خىزمەت قىلىدۇ. ئوپېراتسىيە قىلىش، ئوكۇل سېلىش، قان قويۇش قاتارلىق ئىشلارنى ئېلىپ بارىدۇ. دورا- دەرمەكمۇ يېتەرلىك.

قېدىمىي شەرىق مۇتەپەككۇرى ۋە ئاتاغلىق تېۋىپ ئابۇئەلى ئىبن سىنا، ئاغرىق كىشىنى داۋالاشنىڭ ئۈچ تۈرلۈك ئامالى بار دېگەن ئىكەن. بىرى كوكات، ئىككىنچىسى- پىچاق، ئۈچىنچىسى- ئىللىق سوز. كوكات دېگىنى دورا. پىچىقى ھازىرقى جەرراھلىق. ئىللىق سوز دېگىنى ئىزاھات تەلەپ قىلمىسا كېرەك. ئاغرىق ئادەم ئۈچۈن دوختۇرنىڭ توغرا مەسلىھەتى، غەمخورلىقى ھەر قانداق دورىغا قارىغاندىمۇ قىممەتلىك بولسا كېرەك. بىزنىڭ دوختۇرلار ئەينە شۇ تەلەپلەر دەرىجىسىدە ئاھالىغا خىزمەت قىلىدۇ.

قابىي سەلىمبايېۋ،
رايونلۇق ئاغرىقخانا باش دوختۇرىنىڭ ئورۇنباسارى.
تالدىقورغان رايونى.
تالدىقورغان ئوبلۇسى.

تىبابەتچىلىك مۇزېيى

قازاقستان س س ر مىنىستىرلار سوۋېتىنىڭ 1976- ژىلى 10- ئىيۇندىكى قارارىغا بىنائەن ئالمۇتىدا قازاقستان تىبابەتچىلىكى ۋە سالامەتلىكنى ساقلاش تارىخىنىڭ مۇزېيى تەشكىل قىلىندى. مۇزېي پايتەختىمىزدىكى تارىخىي ئارخىتېكتۇرالىق يادىكارلىقلارنىڭ بىرى بولۇپ ھېسابلىنىدىغان 1910- ژىلى ئالىم، ئىنژېنېر- بىناكار ئا.پ. زېنكوۋ لايىھىسى بويىچە سېلىنغان چىرايلىق ئويگە جايلاشتى. بۇ يەردە بۇرۇن جۇمھۇرىيەتلىك تىببىي بىلىم يۇرتى ئورۇنلاشقان ئىدى. مەزكۇر بىنانىڭ رېمونتى پات- يېقىندا ئاياقلىشىپ، ئۇنىڭ كەڭ، يورۇق زاللىرىدا جۇمھۇرىيىتىمىزنىڭ تىبابەتچىلىك ۋە سالامەتلىكنى ساقلاش تارىخىنى گەۋدىلەندۈرىدىغان خىلمۇ- خىل ئېكسپوناتلار قويۇلىدۇ، ژىل ئاخىرىغىچە مۇزېي تاماشىبىنلارغا ئوز ئىشىگىنى ئاچىدۇ.

مۇزېينىڭ ئون بىر زالىدا قېدىمىي زامانلاردىن ھازىرقى كۈنلەرگىچە قازاقستاننىڭ تىبابەتچىلىك ۋە سالامەتلىكنى ساقلاش تارىخىنى تەسۋىرلەيدىغان ھەر خىل مەلۇماتلار كورسىتىلىدۇ.

تىبابەتچىلىك مۇزېينىڭ ئېچىلىشى ھوكۈمىتىمىزنىڭ تىببىي ۋە سالامەتلىكنى ساقلاش ئىشىغا كورسىتىۋاتقان زور غەمخورلىقىنىڭ روشەن ئىپادىسىدۇر.

كولخوزلار ئارا ساناتورىيسى

ئوبا دەرياسىنىڭ بويىغا جايلاشقان كولخوزلار ئارا «ئوبا» ساناتورىيسىنىڭ ئىشلەۋاتقىنىغا ئۈچ ژىل بولدى. ئۇنىڭ شىپابەخش پەزىلىتى پۈتكۈل ئىتتىپاققا مەلۇم.

بۇ ساناتورىيە شەرقىي قازاقستان ئوبلۇسىغا قاراشلىق شېمونايىخا رايونىنىڭ كولخوز- سوۋخوزلىرىنىڭ خىراجىتى ھېساۋىغا سېلىنغان. ئۇ بىر قېتىمدا يۈز ژىگىرمە بەش ئادەمنى ستاتسىونارلىق، ژىگىرمە بەش ئادەمنى ئامبۇلاتورىيەلىك داۋالاشقا قوبۇل قىلىدۇ. بۇ يەردە پاتقاق بىلەن داۋالاش، ئارشاڭ ۋە سۇ ۋاننىلىرى بار.

ساناتورىيەدە داۋالىنىش بىلەن بىللە ئادەملەرنىڭ كوڭۈللۈك دەم ئېلىشىغىمۇ ھەممە شەرت- شارائىتلار يارىتىلغان. چىرايلىق كلۇب، يېپىق سۇ باسسېيىنى، يازلىق قۇلۋاق ستانسىيەسى، قىشلىق چاڭغا بازىسى، مۇز مەيدانى ئىشلەپ تۇرىدۇ.

ئۇيغۇرشۇناسلىق پەنى تەرەققىيات يولىدا!

ئۇيغۇرلار دۇنيا مەدەنىيىتىگە مۇناسىپ ئۈلۈش قوشقان، خوشنا خەلقلەرنىڭ تەرەققىياتىغا ئىجابىي تەسىر يەتكۈزگەن ئىلغار خەلقلەردىندۇر. ئۇيغۇرلارنىڭ پۈتكۈل ماددىي ۋە مەنىۋىي مەدەنىيىتىنى ئەكس ئەتتۈرىدىغان خىلمۇ-خىل ھۆججەتلەر بىلەن ئەسىر-ئەتىقىلەر ئەجايىپ ئورغۇن، پەقەت سسسر پەنلەر ئاكادېمىيەسى شەرقشۇناسلىق ئىنستىتۇتىنىڭ لېنىنگراد بۆلۈمىدىلا ھازىر ئۇيغۇرلارغا مەنسۇپ 4000 دىن ئوشۇغىراق يازما يادىكارلىقلار ساقلانماقتا. مۇنداق ھۆججەتلەر موسكۋا، قازان، تاشكەنت، دۇشەنبە، نوۋوسىبىرسك، ئالمۇتا قاتارلىق شەھەرلىرىنىڭ، شۇنداقلا گېرمانىيە، فرانسىيە، ئانگلىيە، شۋېتسىيە، ئىتالىيە، فىنلەندىيە، ياپونىيە، خىتاي، تۈركىيە قاتارلىق دۆلەتلەرنىڭ كىتابخانىلىرىدا، مۇزېي ۋە ئارخىۋلىرىدا ساقلىنىپ كېلىۋاتىدۇ.

ئۇيغۇر يادىكارلىقلىرى، تۈركىي ۋە شەرق خەلقلىرىنىڭ كونا تارىخى بىلەن ئىقتىسادىنى، ئىجتىمائىي- سەياسىي كۆز قارىشى بىلەن سەنئىتىنى، تىلى بىلەن ئەدەبىياتىنى ئىلمىي جەھەتتىن تەتقىق قىلىشتىمۇ مۇھىم مەنبەدۇر. شۇڭلاشقا بۇ مەدەنىي مىراسلار، كەڭ دائىرىدىكى شەرقشۇناس ئالىملارنىڭ دايىمىي دىققەت مەركىزىدە بولۇپ، ئۇيغۇرشۇناسلىق پەنىنىڭ مۇستەقىل ئىلىم ساھاسى سۈپىتىدە سۈرئەتلىك تەرەققىي ئېتىشىگە رەسمىي ئاساس ۋە شارائىت يارىتىپ بەردى.

ئوكتەبىر ئىنقىلاۋىدىن ئىلگىرى ئۇيغۇرشۇناسلىق پەنىنىڭ رىۋاجلىنىشىغا بىچۇرىن، كازىم-بېك، رادلوۋ، تېلمىنسكىي، ئولدېنبۇرگ، كاتانوۋ، پانتۇسوۋ، مالوۋ قاتارلىق مەشھۇر رۇس ئالىملىرى، بەزى چەت ئەللىك ئالىملار چوڭ ئۈلۈش قوشتى.

ئۇيغۇرشۇناسلىق پەنى سوۋېت دەۋرىدە يېڭى مەزمۇن، يېڭى تۈس ئېلىپ، سۈرئەتلىك رىۋاجلىنىشقا باشلىدى. ئۇيغۇرشۇناسلىقنىڭ تۈرلۈك ساھالىرى بويىچە ئىلمىي تەتقىقات ئىشلىرى كەڭ يولغا قويۇلدى. پەقەت سوۋېت دەۋرىدىلا رۇس ۋە قېرىنداش جۇمھۇرىيەتلەر ئالىملىرىنىڭ ياردىمى ۋە ئاتىدارچىلىقى نەتىجىسىدە ئورغۇنلىغان ئۇيغۇرشۇناسلار يېتىلىپ چىقتى.

سوۋېتلەر ئىتتىپاقىدا كەڭ مەنادا ئۇيغۇر مەدەنىيىتى بىلەن مەخسۇس شۇغۇللىنىدىغان بىردىن- بىر ئىلمىي مەركەز- قازاقستان سسر پەنلەر ئاكادېمىيەسى تىلشۇناسلىق ئىنستىتۇتىنىڭ قېشىدىكى ئۇيغۇرشۇناسلىق بۆلۈمىدۇر. مەزكۇر بۆلۈم ئۆز تارىخىغا ئىگە بولۇپ، چوڭ ئىجادىي يۈكسىلىش يولىنى بېسىپ ئۆتتى. ئۇ، قازاقستان سسر پەنلەر ئاكادېمىيەسى رىياستىنىڭ قېشىدا «ئۇيغۇر- دۇنگان مەدەنىيىتى سېكتورى» دېگەن نام بىلەن 1949- يىلى قۇرۇلغان ئىدى. سېكتورنىڭ تەشكىلاتچىلىرى ۋە ئۇنىڭ دەسلەپكى خادىملىرى سۈپىتىدە تارىخ پەنلىرىنىڭ كاندىداتى مەرھۇم ئەرشەم ئىدايەتوۋنى، فىلولوگىيە پەنلىرىنىڭ كاندىداتلىرى ئا. شەمىيېۋا بىلەن ئۇ. ئىسۇنۋازوۋنى ھەم تارىخ پەنلىرىنىڭ كاندىداتى م. كابىروۋنى ئاتاپ ئۆتۈش ئورۇنلۇق. سېكتورغا 50- يىللارنىڭ باشلىرىدا بىر توپ ياش كۈچلەر كېلىپ قوشۇلدى. ھازىرقى ئۇيغۇرشۇناسلىق بۆلۈمىنىڭ مۇستەھكەم ھۇلى مانا شۇ چاغلاردا سېلىنغان ئىدى. 60- يىللارنىڭ باشلىرىغىچە ئۇيغۇر ئالىملىرى شەرقشۇناسلىق سېكتوردا، تىلشۇناسلىق ئىنستىتۇتىنىڭ م. ئەۋېزوۋ نامىدىكى ئەدەبىيات ۋە سەنئەت ئىنستىتۇتىنىڭ، چ. ۋەلىخانوۋ نامىدىكى تارىخ، ئارخېئولوگىيە ۋە ئېتنوگرافىيە ئىنستىتۇتىنىڭ تەركىۋىدىكى مەخسۇس بۆلۈملەردە تەتقىقات ئىشلىرىنى ژۈرگۈزۈپ كەلدى.

1963- يىلى قازاقستان سسر پەنلەر ئاكادېمىيەسى رىياستىنىڭ قارارىغا بىنائەن ئىجتىمائىي پەنلەر ساھاسىدا ئىش ئېلىپ بېرىۋاتقان ئۇيغۇر ئالىملىرىدىن تىلشۇناسلىق ئىنستىتۇتىنىڭ تەركىۋىدە ئۇيغۇر شۇناسلىق بۆلۈمى تەشكىل قىلىندى. بۇ، قازاقستاندا ئۇيغۇر شۇناسلىق پەنىنى تەرەققىي ئەتتۈرۈشتىكى مۇھىم چارىلەردىن بولدى.

بۆلۈمدە ھازىر 28 ئىلمىي خادىم بار بولۇپ، ئۇلار ئۈچ ئىجادىي گۇرۇپپىنى- تىلچىلار، ئەدەبىياتچىلار ۋە تارىخچىلار گۇرۇپپىلىرىنى تەشكىل قىلىدۇ. بۆلۈمنىڭ پۈتكۈل ئىلمىي- تەشكىلىي ئىشلىرى ئۇنىڭ ئىلمىي كېڭىشى ئارقىلىق ئەمەلگە ئاشۇرىلىدۇ، ئىجادىي ئىش پىلانلىرىنى تەستىقلەيدۇ، ئالدا تۇرغان پروبلېمىلار ھەققىدە مۇزاكىرىلىشىدۇ، دوكتورلۇق ۋەكاندىداتلىق دىسسېرتاتسىيەلەرنى مۇھاكىمە قىلىدۇ، بۆلۈمنىڭ يىللىق ھېساۋىتىنى تەستىقلەيدۇ، ئىلمىي خادىملارنى ئاتتېستاتسىيە قىلىش، ياكى كونكۇرس مەسىلىلىرىنى قارايدۇ. مەزكۇر كېڭەشكە، بۆلۈمنىڭ تەجرىبىلىك خادىملىرىدىن تاشقىرى، باشقىمۇ ئىلمىي ۋە ئىجادىي مەھكىمىلەردىن ئالىملار، سەنئەت ئەرباپلىرى، يازغۇچىلار ۋە ئۇيغۇر زىيالىلىرىنىڭ ۋەكىللىرى جەلب قىلىنغان.

بۆلۈم ئۇيغۇر شۇناسلىققا دائىر ئىلمىي مەسىلەرنى كومپلېكسلىق ھالدا تەتقىقات قىلىدۇ. تىلچىلار گۇرۇپپىسى كېيىنكى يىللار مابەينىدا ئۇيغۇر ئەدەبىي تىلى بىلەن شېۋىلىرىنىڭ، لېكسىكىسى بىلەن لېكسىكوگرافىيەسىنىڭ، گرامماتىكىسى بىلەن فونېتىكىسىنىڭ، ئىملاسى بىلەن ئاتالغۇلىرىنىڭ ئايرىم ئاكتۇئال پروبلېمىلىرى بويىچە خېلە سالماقلىق ئەسەرلەرنى كوپچىلىككە تەقدىم قىلدى. «رۇسچە- ئۇيغۇرچە لۇغەت»، «ئۇيغۇرچە- رۇسچە لۇغەت»، ئىككى قىسىمدىن ئىبارەت «ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلى»، ئىككى توملۇق «ئۇيغۇر تىلى بويىچە تەكشۈرۈشلەر»، «ئۇيغۇر ئەدەبىي تىلىنىڭ ئىملا قائىدىلىرى»، «ئۇيغۇر ئەدەبىي تىلىنىڭ ئىملا لۇغىتى»، پېشقەدەم تىلشۇناسلىرىمىز ئا. قايداروۋ، غ. سەدۋاقاسوۋ، ت. تالىپوۋلارنىڭ مونوگرافىيەلىرى، خادىملىرىمىزنىڭ ھەر خىل ئىلمىي ژۇرنال ۋە توپلاملاردا نەشر قىلىنغان نۇرغۇنلىغان ماقالىلىرى شۇلار جۈملىسىدىندۇر. ھازىر تىلچىلار گۇرۇپپىسى ئەدەبىي تىلىمىزنى بىرىنىغا چۈشىرىشتە ناھايىتى چوڭ ئەھمىيەتكە ئىگە بولغان ئۇيغۇر تىلىنىڭ ئىككى توملۇق ئىزاھلىق لۇغىتىنى تۈزۈش ئۈستىدە ئىش ئېلىپ بارماقتا.

بۆلۈمنىڭ ئەدەبىياتچىلار گۇرۇپپىسى «ئۇيغۇر سوۋېت ئەدەبىياتى تارىخىنىڭ ئوچېركلىرى»، «ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدىكى تراديتسىيە ۋە نوۋاتورلۇق مەسىلىلەرگە دائىر» قاتارلىق ئۇمۇمىي توپلام ۋە بىر نەچچە مونوگرافىيەلەرنى ھەم فولكلور توپلاملىرىنى نەشر قىلدى. ئۇستىمىزدىكى بەش يىللىقتا ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ ئىزچىل تارىخىنى يارىتىش ئۇيغۇر شۇناسلىق بۆلۈمىنىڭ ئالدىدا تۇرغان شەرەپلىك ۋەزىپىلەردىندۇر. مەزكۇر مونوگرافىيە ئۈچ تومدىن ئىبارەت بولۇپ، بىرىنچى توم ئۇيغۇر خەلقى ئېغىز ئىجادىيىتىگە، ئىككىنچىسى كلاسسىك ئۇيغۇر ئەدەبىياتىغا، ئۈچىنچىسى ئۇيغۇر سوۋېت ئەدەبىياتىغا بېغىشلىنىدۇ. بۇ كىتاپ ئۇيغۇر ھەم رۇس تىللىرىدا نەشرگە تەييارلىنىدۇ.

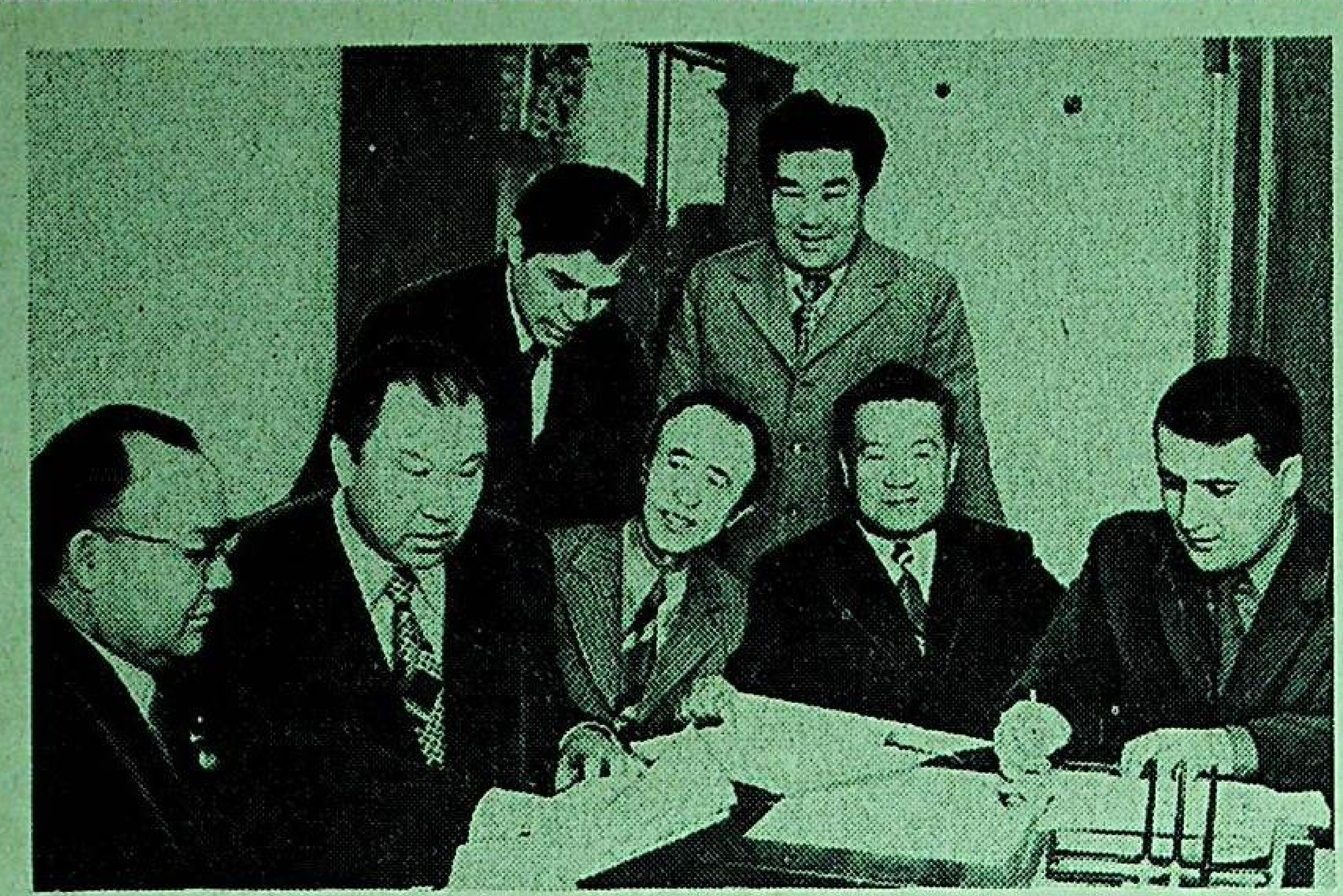

سۈرەتتە: ئۇيغۇرشۇناس ئالىملارنىڭ بىر تۈركۈمى. (سولدىن ئوڭغا)- فىلولوگىيە پەنلىرىنىڭ دوكتورى **ئا. قايداروۋ،** فىلولوگىيە پەنلىرىنىڭ دوكتورى **غ.سەدۋاقاسوۋ،** تارىخ پەنلىرىنىڭ كاندىداتى **گ. ئىسخاقوۋ،** ئىلمىي خادىم **يى. مۇخلىسوۋ،** فىلولوگىيە پەنلىرىنىڭ كاندىداتى **ق. توختەموۋ،** تارىخ پەنلىرىنىڭ كاندىداتى **م. كەبىروۋ،** فىلولوگىيە پەنلىرىنىڭ كاندىداتى **ف. ئالىيېۋ.**

تارىخچىلار گۇرۇپپىسى ئوتتۇرا ئازىيە جۇمھۇرىيەتلىرىدە ھەم قازاقستاندا ياشىغۇچى ئۇيغۇرلارنىڭ تۇرمۇشى ۋە مەدەنىيىتىگە بېغىشلانغان مونوگرافىيەسىنى، شۇنداقلا «19- ئەسىر ئۇيغۇر تارىخى» ناملىق كىتاۋىنى نەشرگە تەييارلىماقتا. تارىخچىلىرىمىزنىڭ يېقىنقى يىللار ئىچىدىكى مۇھىم ۋەزىپىسى قېدىمىي زامانلاردىن تارتىپ بۈگۈنكى كۈنگىچە بولغان ئۇيغۇر خەلقىنىڭ قىسقىچە تارىخىنى يېزىشتىن ئىبارەت. تارىخ پەنلىرىنىڭ كاندىداتلىرى م. كابىروۋ بىلەن گ. ئىسخاقوۋلارنىڭ سوۋېت قازاقستانى ئۇيغۇرلىرىنىڭ تارىخىغا، شەرقىي تۈركىستان ئۇيغۇرلىرىنىڭ ئېتنوگرافىيەسىگە بېغىشلانغان مونوگرافىيەلىرى كوپچىلىك بىلەن يۈز كۆرۈشتى.

بۆلۈم ئۇيغۇر شۇناسلىق بويىچە مۇتەخەسسىس كادىرلارنى تەييارلاش ئىشىغا ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلىدۇ. ئىلمىي كادىرلار ئىككى يول بىلەن- ئاسپىرانتۇرا ئارقىلىق ۋە ئۆز بىلىم سەۋىيەسىنى يۈكسەلدۈرۈش ئارقىلىق تەييارلىنىدۇ. ھازىر بۆلۈمدە ئۈچ پەن دوكتورى ۋە ئون ئۈچ پەن كاندىداتى بار. ئىلمىي دەرىجىسى بار ئالىملىرىمىزنىڭ سانى يىلدىن يىلغا كوپىيىپ كەلمەكتە. بىيىل ۋە ئالدىمىزدىكى يىللاردا بۆلۈمنىڭ بىر قانچە خادىملىرى دوكتورلۇق ۋە كاندىداتلىق دىسسېرتاتسىيەلىرىنى ياقلاپ چىقماقچى. ئۆتكەن يىلى بۆلۈمگە تۆرت ئاسپىرانت قوبۇل قىلىندى. ئۇلار ھازىر ئۇيغۇر ئەدەبىياتى، تىلى، ئېتنوگرافىيەسى ۋە مۇزىكا سەنئىتى بويىچە ئىلمىي ئىشلارغا تۇتۇش قىلماقتا. ياش مۇتەخەسسىسلەرنىڭ ئىلمىي ئىشلىرىغا رەھبەرلىك قىلىشتا، بولۇپمۇ تەجرىبىلىك قازاق ئالىملىرىنىڭ ياردىمى ۋە سەممىي غەمخورلۇغىنى ئالاھىدە ئاتاپ ئۆتۈش زورۇردۇر.

بۈگۈنكى ئىلمىي- تېخنىكىلىق پروگرېس دەۋرىدە بۆلۈمنىڭ پەقەت ئۇيغۇرشۇناسلىق دائىرىسىدىلا چەكلىنىپ قېلىشى مۇمكىن ئەمەس، ئەلۋەتتە. شەرقشۇناسلىق پەنىنىڭ كېيىنكى ئۇتۇقلىرىدىن خەۋەردار ھەم مەنپىيەتدار بولۇپ تۇرۇش، ئەكسىچە، ئۆز تەكشۈرۈشلىرىنى پۈتكۈل ئىتتىپاقلىق، جۇمھۇرىيەتلىك كونفېرېنسىيە ۋە كېڭەشمىلەردە، ئىلمىي ژۇرنال ۋە توپلاملاردا جارىي قىلىش، ئۇمۇمىي ئىتتىپاقلىق ئاكتۇئال پروبلېمىلار ئۈستىدە ئىش ئېلىپ بېرىشقا قاتنىشىش- ھەر بىر خادىمنىڭ ئابرويلۇق بۇرچى. ئۇيغۇرشۇناسلىق بۆلۈمى ھازىر ئېلىمىزنىڭ مەركىزىي شەھەرلىرىدىكى ۋە بەزى چەت ئەللەردىكى ئۇيغۇرشۇناس ئالىملار بىلەن، شەرقشۇناسلىق ئىلمىي- تەكشۈرۈش ئىنستىتۇتلىرى بىلەن قويۇق مۇناسىۋەت باغلاپ تۇرىدۇ.

بۆلۈم خادىملىرى، ئۆزلىرىنىڭ ئاساسىي ئىلمىي ئىشلىرىدىن تاشقىرى، مەدەنىي ھاياتىمىزنىڭ ھەممە ساھالىرىغا دېگىلىك قاتنىشىدۇ. جۈملىدىن، ئۇيغۇر مەكتەپلىرىنى تىل، ئەدەبىيات دەرسلىكلىرى ھەم ياردەمچى قوراللار بىلەن تەمىن ئېتىشتە ئالىملىرىمىزنىڭ ئەمگىگىنى ئالاھىدە تەكىتلەپ ئۆتۈشكە ئەرزىيدۇ.

قازاقستان سسر پەنلەر ئاكادېمىيەسىنىڭ رىياستى، ئىجتىمائىي پەنلەر شوبىسى ۋە تىلشۇناسلىق ئىنستىتۇتى، شەخسەن قازاقستان سسر پەنلەر ئاكادېمىيەسىنىڭ پرېزىدېنتى، سسسر پەنلەر ئاكادېمىيەسىنىڭ مۇخبىر ئەزاسى ئا. قونايېۋ، شۇنداقلا تىلشۇناسلىق ئىنستىتۇتىنىڭ دىرېكتورى ئاكادېمىك ئى. كېڭېسبايېۋلار ئۇيغۇر شۇناسلىق بۆلۈمگە ناھايىتى چوڭ ياردەم ۋە سەممىي غەمخورلۇق كورسىتىپ كېلىۋاتىدۇ.

ئۇيغۇر شۇناسلىق بۆلۈمى ئىلمىي تەكشۈرۈشنىڭ خىلمۇ- خىل يېڭى ئۇسۇللىرىنى ئۆزلەشتۈرۈپ، ئىشەشلىك ئالغا قاراپ قەدەم تاشلىماقتا. ئۇنىڭ ئۆز ۋەزىپىسىنى شەرەپ بىلەن ئورۇنلاپ، كەلگۈسىدە تەلەپچان خەلقىمىزنىڭ شەنىگە لايىق فۇندامېنتال ئىلمىي ئەمگەكلەرنى بېرىدىغانلىقى گۇمانسىز.

غوجاخمەت سەدۋاقاسوۋ.

فىلولوگىيە پەنلىرىنىڭ دوكتورى، قازاقستان پەنلەر ئاكادېمىيەسى تىلشۇناسلىق ئىنستىتۇتى يېنىدىكى ئۇيغۇرشۇناسلىق بۆلۈمىنىڭ باشلىغى.

ئابدۇكېرىم غەنىيېۋ

باھار ئاي كەلدى

يېشىللىق ئەسىر قىپ جىمىكى يەرنى،
يېزامغا ياسىنىپ باھار ئاي كەلدى.
قوشاققا قېتىشىپ ئورلۇق تاغلارنى،
بۇلاقلار شوخ ئاقار سايمۇ- ساي ئەندى.
باھارنى مەدھىلەپ دالادا ئەينە،
تورغايلار سايرايدۇ ئېگىزدە ئۇچۇپ.
بۇلبۇللار يېزامنىڭ مېھمىنى يەنە،
چىمەنلىك باغلارنى سەيلىتەر قوچۇپ.
ياپ- يېشىل كىرپىگىن قېقىپ ئۇنايەر،
چىللايدۇ ئېتىزغا ئىشچان دېخاننى.
شۇ دېخان ئاققۇزۇپ ماڭلىيدىن تەر،
ئېتىزلار قوينىدا ئۆستىرەر داننى.
نۇرنى ئايىماي چاچىدۇ قۇياش،
باھارنىڭ ئاپتۇۋى مىدەت بېغىشلار.
باغ ئارا گۈلشەنلەر ئىچىدە ياپراپ،
ساز چالار ئەمگەكتە چىنىققان ياشلار.
دالادا باھارنىڭ نەغمىسى قىزىپ،
ئەمگەكچان دېخانلار قوشاق ياڭرىتار.
باغلاردا بۇلبۇللار تىنماي سايرىشىپ،
ئۇلۇغۋار ئەمگەككە غەزەللەر چالار.

تەھرىر ھەيئىتى.

گېزىتنىڭ ئادرېسى 480091، ئالمۇتا شەھىرى، فۇرمانوۋ كوچىسى، 88. تېلېفونلار 82-60-62، 85-43-62. گېزىت- ژۇرنال نەشرىياتىدا نەشر قىلىندى. ئىندېكس 72877